

MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Brno 2018, 267 stran

Pravicové či krajně pravicové strany hrály na politické scéně meziválečného Československa nezanedbatelnou roli. Mezi státotvorné a víceméně po celou dobu existence první Československé republiky demokratické strany pravého politického spektra je možno počítat zejména Československou národní demokracií. Vedle tohoto politického projektu, který vznikl sloučením Národní strany svobodomyšlné, České strany státoprávně pokrokové, Lidové strany pokrokové na Moravě s přispěním části České strany pokrokové či Národní strany, lze mezi pravicové politické útvary počítat uskupení, která koketovala s fašistickou ideologií a více či méně ji zanesla do svého programu. Jednalo se především o Národní obec fašistickou (NOF) či několikrát přejmenovanou Národní ligu Jiřího Stříbrného (1880–1955). Jan Mařica se ve svém výzkumu vydal cestou mapování vývoje v samotné národní demokracii s přihlédnutím ke vzájemné spolupráci či soupeření se zmíněnými pravicovými radikály.

V úvodu monografie se autor zaměřuje na zhodnocení pramenné základny a především stavu dosavadního bádání na poli meziválečné pravice a krajní pravice. Pro zvolené téma se v archívních fondech dochovalo značné množství pramenů, z nichž se jako stěžejní jeví osobní fondy čelných představitelů národní demokracie. Pro výzkum tak byly využity fondy Karla Kramáře (1860–1937), Františka X. Hodáče (1883–1943) či Františka Hlaváčka (1878–1974).¹ Neocenitelným pramenem se staly taktéž memoáry Vlastimila Klímy (1898–1987),² příslušníka nacionalistického křídla mezi národními demokraty. I když je k pamětem tohoto zkušeného politika třeba přistupovat s velkou mírou historické kritiky, lze z nich doplnit obraz strany, která se po celou dobu své existence snažila chovat jako ochránkyně českých, potažmo československých národních zájmů.

Zatímco výčet archívních pramenů se zdá dostatečný, u shrnutí dostupné odborné literatury chybějí některé tituly, které by badatelům neměly zmizet ze zřetele. Z celé řady lze zmínit monografii Milana Gregoroviče, zdařilé práce Evy Fargašové či Tomáše Pasáka a Ivo Pejčocha.³ I když se primárně věnují fenoménu českého nacionalismu a fašismu, vztah k národní demokracii je i zde patrný.

1 Pozůstalost F. X. Hodáče je deponována v Národním archivu, osobní fondy F. Hlaváčka a K. Kramáře v Archivu Národního muzea.

2 KLÍMA, Vlastimil: *1938: Měli jsme kapitulovat?* Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2012.

3 GREGOROVIC, Miroslav: *Kapitoly o českém fašismu. Fašismus jako měřítko politické dezorientace*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1995; FARGAŠOVÁ, Eva: *Historie českého fašismu v letech 1921–1929* (dišertační práce). Ústav čs. a světových dějin ČSAV, Praha 1989; TÁŽ: *Publicistika a literatura českých fašistů 20. let. Časopis Mátice moravské*, 1989, roč. 108, č. 2, s. 89–104; PASÁK, Tomáš: *Český fašismus 1922–1945 a kolaborace 1939–1945*. Práh, Praha 1999; PEJČOCH, Ivo: *Fašismus v českých zemích. Fašistické a nacionálněsocialistické strany a hnutí v Čechách a na Moravě 1922–1945*. Academia, Praha 2011. Ze starších publikací zabývajících se krajní pravíci lze zmínit monografii GAJANOVÁ, Alena: *Dvojitá tvář. Z historie předmnichovského fašismu*. Naše vojsko, Praha 1962.

Přestože se práce i podle autorových slov zaměřuje na vývoj v národní demokracii v letech 1926–1937, je první oddíl věnován vzniku strany a začlenění do politického systému nově vzniklého státu. I když se myšlenka na koncentrační stranu objevila již v počátečním období první světové války, slučovací proces zakončený vznikem České státoprávní demokracie nese datum z počátku února 1918. Strana sdružená kolem postavy národního mučedníka Karla Kramáře se zpočátku profilovala jako strana s vysokou koncentrací elit, které jí v následujícím období nejednou zajistily vliv větší, než by odpovídalo dosaženým volebním výsledkům. Je paradoxní, že svého zenitu dosáhla Československá národní demokracie (tak se strana přejmenovala na prvním sjezdu konaném po více než roce od založení, v březnu 1919) již v prvních měsících či maximálně roce své existence. Vznikem samostatného a demokratického Československa se splnil její základní programový bod, a proto následně představený široce pojatý program sice vybízel k ochraně národních zájmů, nicméně nedokázal oslovit dostatečně širokou skupinu voličů a vytvořit tak věrnou a stabilní základnu, ze které by strana opakovaně profitovala. Vždyť hned první parlamentní volby v roce 1920 znamenaly pro národní demokraty a jejich opoziční politiku velký neúspěch, po kterém se jejich poslanecký klub zredukoval z téměř pěti desítek poslanců na pouhých devatenáct. Povolební deziluze, nástup tzv. Pětky⁴ a vládní krize přelomu let 1920/1921 spustily v národní demokracii odstředivé tendence. Mezi řadou nespokojených je možné nalézt především Jaroslava Stránského (1884–1973), který se v čele moravské opozice proti centrálnímu vedení pokusil na brněnském sjezdu roku 1924 ovládnout stranu. Jablkem sváru byl především poměr k Hradu⁵ a s tím spojené spory o další směřování strany. I když byly navenek urovnány a Stránský slíbil národní demokracii věrnost, již v následujícím roce ze strany odešel a se svými spolupracovníky založil výrazně prohradní (a Hradem podporovanou) Národní stranu práce.⁶ Oslabená a především pro voliče hůře čitelná národní demokracie v listopadových volbách do parlamentu opět propadla. Tristní zisk 19 mandátů z minulých parlamentních voleb se ještě snížil na pouhých třináct.

V této části knihy autor také nastiňuje zrod a především názorovou genezi Mladé generace, která vznikla dokonce ještě před samotnou Českou státoprávní demokracií. Pro další vývoj v Mladé generaci a národní demokracii jako takové je nezbytné pochopit diferenci ve zmíněné organizaci a především vítězství radikálnějšího (tzn. pravicového) proudu, kterého se potom držela po celou dobu své existence.

4 Pětka vznikla jako reakce na propuknutí vážné nemoci T. G. Masaryka na počátku roku 1921, kdy se politické strany snažily zajistit chod státu v případě prezidentova skonu. Tvořila ji sociální demokracie, národní socialisté, lidovci, agrárníci a právě národní demokraté. V původním složení národní demokracie reprezentoval Alois Rašín. Postupně se z Pětky stal mocenský nástroj hlavních politických stran, který často obcházal samotný parlament. Podrobnosti viz např. KLÍMEK, Antonín: *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIII. 1918–1929*. Paseka, Praha – Litomyšl 2000, s. 227 a násl.

5 Tzv. Hrad byl dalším mocenským uskupením na prvorepublikovém politickém jevišti. Vedle prezidenta Masaryka a Edvarda Beneše hrála důležitou roli Kancelář prezidenta republiky v čele s Přemyslem Šámalem. Do „hradní skupiny“ se například počítala také řada intelektuálů či publicistů kolem *Lidových novin*. Podrobnosti viz např. tamtéž, s. 234 a násl.

6 V parlamentních volbách roku 1925 však strana neuspěla a nezískala žádný mandát.

První personální exkurz autor věnuje postavě prvního ministra financí a člověka, jenž způsobem politického jednání i zatvrzelým lpěním na své pravdě popuzoval nejen své odpůrce. Alois Rašín (1867–1923) se po vzniku Československa zařadil mezi „otce zakladatele“, zanedlouho se však chopil nevděčného úkolu stabilizace ekonomiky spojené s pokusem o vytvoření pevné měny. Rašín představil vizi důsledně dodržované deflační politiky, z které neustoupil ani přes nářky socialistických stran. Svým osobitým přístupem, kdy si prakticky v žádném ze svých veřejných projevů nebral pomyslné servítky, si vytvářel nepřátele na každém kroku. Okřídlené provolání na sjezdu Mladé generace v Pardubicích (10. prosince 1922) *Za práci pro vlast se neplatí*, nebylo zdaleka jediným. Rašín se tak stal v očích mnoha symbolem antisociální politiky a atentát spáchaný na něj na konci ledna 1923 tuto skutečnost v celé své tragice potvrdil.

Následující část práce se věnuje druhé polovině dvacátých let (přesněji letům 1926–1929). Autor tuto dobu pojal jako etapu hledání možností, jak spolupracovat se skupinami hlásícími se k fenoménu českého fašismu. V krátkém vysvětlení pojmu fašismus a nastínění vzniku této ideologie v Československu je za počátek pokládán rok 1922 a první veřejná vystoupení Národního hnutí a dalších protofašistických skupin. Na tomto místě je však nutné zmínit určitý rozpor v domácí historiografii. Většina odborné literatury skutečně pokládá za okamžik vzniku českého fašismu listopad 1922. Naopak studie Evy Fargašové a Pavla Balouna, opřené o hluboký výzkum archivních pramenů, dokládají, že Národní hnutí vzniklo již o rok dříve – v listopadu 1921.⁷ Lze naopak jednoznačně souhlasit s tvrzením, že národní demokracie měla pro protofašistické organizace pochopení. Viděla v nich lidové hnutí, se kterým by mohla úspěšně spolupracovat. S postupnou radikalizací českého fašismu a vytvořením zastřešující strany v podobě Národní obce fašistické nastal okamžik, kdy se i v národně demokratické straně vyčlenila skupina radikálů v čele s Františkem Hlaváčkem či Františkem Sísem (1878–1938). Po skandálním vyústění tzv. Gajdovy aféry,⁸ jejíž průběh se změnil v sérii osobních intervencí hlavy státu, které je možno považovat za porušení prezidentských pravomocí a bezprecedentní zásah do nezávislosti československé justice, radikální křídlo národní demokracie ještě zesílilo. Sám Kramář byl radikály vyzýván k užší spolupráci s fašisty, které zmíněné křídlo hodlalo využít jako nástroj pro přenesení politiky do ulic. K fašismu inklinovala především Mladá generace, která nalezla s fašisty společnou řeč v proklamovaném národním státu. Vždyť fašisty skloňované heslo *Blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem* zaznívalo v různých podobách také na schůzích pořádaných národní demokracií.

7 BALOUN, Pavel: Vznik českého fašismu. *HOP (Historie – Otázky – Problémy)*, 2010, roč. 2, č. 1, s. 64 a FARGAŠOVÁ, Eva: Nástin vývoje organizací českého fašistického hnutí v letech 1921–1929. In: *Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Historický ústav ČSAV, 1989, č. 11, s. 135 a 153.

8 Tzv. Gajdova aféra udělala definitivní tečku za vojenskou kariérou legionáře Radoly Gajdy (1892–1948). Šlo o Gajdovo obvinění ze spolupráce se sovětskými agenty, kterým měl předat tajné informace vojenského charakteru. I když se to nepodařilo prokázat, prezident Masaryk a Gajdovi oponenti z řad vojáků trvali na jeho degradaci a propuštění z armády, což se také v roce 1926 stalo. Gajda se však proti všem předpokladům nestáhl do ústraní, naopak vstoupil na politickou scénu jako hlavní představitel nově vzniklé politické strany – Národní obce fašistické. Viz např. ŠEDIVÝ, Ivan: Gajdova aféra 1926–1928. *Český časopis historický*, 1994, roč. 92, č. 4, s. 732–758.

V dalších měsících zlomového roku 1926 však v národní demokracii převládl směr, který autor popisuje jako nástup křídla Živnostenské banky. Rostoucí vliv Jaroslava Preisse (1870–1946) vedl k postupnému opouštění radikální politiky, což v důsledku znamenalo i střídání na pozici pomyslného druhého muže strany. Za ikonickým Karlem Kramářem se objevil František Xaver Hodáč a s ním skončila dosud nejradikálnější etapa národně demokratické politiky. Vždyť národní demokracie kývla na nabídku vstupu do vládní koalice, v níž se poprvé od vzniku Československa objevila dvojice německých aktivistických stran. Nenaplnily se tak výhrůžky zaznívající ještě nedávno z úst představitelů Mladé generace *Němci do vlády, my do revoluce*.

Autor se dále zabývá událostmi naplněným rokem 1927, především okolnostmi volby prezidenta republiky či postojem národní demokracie k narůstajícím problémům s fašisty. Nejasný postoj strany k prezidentské volbě a případné kandidatuře Karla Kramáře, který na rozdíl od předsedy agrární strany Antonína Švehly (1873–1933) o funkci stál, ukázal, že národní demokracie není jedolitým tělesem, neboť zde neustále soupeřily skupiny s často protichůdnými názory. Ani definitivní potvrzení, že Kramář nebude kandidovat, doslova několik dní před prezidentskou volbou a následné odevzdání prázdných lístků nepůsobily na veřejnost dobře. Je třeba si uvědomit, že značná část členské základny zastávala k osobě prezidenta Masaryka (1850–1937) pragmatický postoj a nesouhlasila s radikalismem a koketováním s českými fašisty. Jak se ukázalo v následujících měsících, fašisté se pro národní demokracii stali přítěží. Na politické dohody s Radolou Gajdou se nedalo spolehnout a fašisté se jasně nevypravili pro podporu národní demokracie ani před komunálními volbami v roce 1927, i když sami do voleb z příkazu svého vůdce nezasáhli. Obecní volby tak přinesly další zklamání, kterým si musela národní demokracie projít, ale po něm nepřišla nutná sebereflexe a nebyly pojmenovány příčiny neúspěchu. Vedení strany našlo viníky v již zmíněných Gajdových fašistech či ostatních občanských stranách a domnělém tříštění hlasů, z něhož profitovaly strany socialistické. O tom, že národní demokracie sama odmítla volební koalici občanských stran, se taktně mlčelo.

I když se v následujícím období podařilo národní demokracii obsadit ministerské křeslo a stát se tak plnohodnotnou vládní stranou, pro blížící se parlamentní volby roku 1929 se jí stále nedařilo najít politického spojence. Nejen ústy Karla Kramáře odmítla národní demokracie další pokus o spolupráci s fašisty a neangažovala se při tvorbě krajně pravicového uskupení, které se v parlamentních volbách ucházelo o hlasy pod názvem Liga proti vázaným kandidátním listinám. V důsledku to znamenalo další posílení skupiny napojené na Živnostenskou banku. Do volebního boje v českých zemích tak šla strana osamocene, na Slovensku a Podkarpatské Rusi se snažila dosáhnout lepšího volebního zisku vytvořením účelového spojení s místními stranami.⁹ Volební výsledek však přinesl další zklamání. Zisk těsně pod hranici pěti procent hlasů nemohl ambiciózní stranu uspokojit, a jak autor správně uvádí, dostal především Kramáře do delikátní situace. Přislíbů poslaneckých mandátů bylo najednou více než skutečně získaných. Typickým příkladem straníka, který na voleb-

9 Jan Mařica na s. 93 uvádí Slovenskou národní stranu, Ruskou národní stranu, Autonomní zemědělský svaz, Ruské národní sjednocení a Karpatorskou stranu pracujícího lidu, malorolníků a bezzemků.

ní neúspěch doplatil, byl František Sís. Mandát měl získat již v předchozích volbách, ale vzdal se ho po prosbách předsedy strany za slib jistého mandátu ve volbách následujících.¹⁰

Další ze stěžejních kapitol knihy se věnuje období první poloviny třicátých let, kdy mladou republiku naplno zasáhla ekonomická krize. Následujících pět let se tak stalo v národně demokratické straně obdobím hledání nového stylu. Zpočátku měl navrch ten pragmatický, ten se však v době zvyšujícího se politického radikalismu ukázal jako naprosto neefektivní. Nakonec strana obrátila a znovu se přiklonila ke krajní pravici. Výsledkem tak bylo Národní sjednocení, s jehož zrodem se měli národní demokraté konečně radovat z velkého volebního úspěchu. Než se však dozvíme podrobnosti o samotném vývoji strany po roce 1930, zařadil autor další personální odbočku v podobě biogramu Františka Xavera Hodáče. Správně je na tomto místě zmíněno, že ucelená monografie o životě tohoto předního ekonoma národně demokratické strany dosud nevyšla, byť by si to Hodáč jistě zasloužil. Zde se Jan Mařica zaměřil na stěžejní okamžiky života brněnského rodáka, který se již během studií výrazně angažoval ve studentském hnutí. Pozdějším sňatkem s Adélou Gollovou se dokonce stal zetěm ústřední postavy českého pozitivistického dějepisce Jaroslava Golla (1846–1929). Hodáčova stranická hvězda začala zářit od druhé poloviny dvacátých let, kdy se naplno ukázaly jeho ekonomické přednosti, což ve straně, která trpěla neustálým nedostatkem finančních prostředků, rozhodně nebylo málo. Svým svérázným postojem k financování národní demokracie si však udělal celou řadu nepřátel, od kterých často slychal obvinění z kariérismu. Je pravda, že po smrti Aloise Rašína se Hodáč rychle a výrazně přiklonil ke Karlu Kramářovi.

Vývoj v národní demokracii po neúspěšných volbách roku 1929 nabral konfrontační směr. Stále silnější pozice vedla Hodáče do střetu s jeho odpůrci v podobě Viktora Dyka (1877–1931), Františka Hlaváčka či Františka Síse. Po tragické Dykově smrti při pobytu na Jadranu se Hodáčovi podařilo odstranit Síse i nepřímo donutit Hlaváčka rezignovat na pozici generálního tajemníka strany. Ve svém rezignačním dopise adresovaném Kramářovi se Hlaváček pokusil o obhajobu své osoby a zároveň vznesl vůči Hodáčovi obvinění z uplatňování diktátorských praktik. Z určitého úhlu pohledu nebyl daleko od pravdy, vždyť Hodáč v podstatě sám rozhodoval o značných finančních objemech a případné kritiky odbýval hrozbami, že na svou pozici rezignuje, čímž strana přijde o většinu příjmů. Třaskavá situace se částečně uklidnila po Hlaváčkově rezignaci na všechny stranické funkce, ke které Hodáčův úhlavní protivník ve straně sáhl po prohře před stranickým tribunálem.

Ani tato skutečnost nevnesla do řad národních demokratů klid. Tentokrát projevila odpor proti Hodáčovi Mladá generace. Je nasnadě, že syn zemřelého ministra Rašína Ladislav (1900–1945) využil příležitost ke svému zviditelnění. Tento příslušník radikálního směru (zároveň velmi schopný právník)¹¹ se stal ústřední postavou Mladé

10 F. Sís pomohl Kramářovi vyřešit poněkud delikátní situaci po parlamentních volbách v roce 1920. Vyslyšel prosby předsedy strany a vzdal se svého mandátu ve prospěch zástupců průmyslu (konkrétně Ladislava Nováka). Mandát měl získat ve volbách následujících, což se ale v roce 1925 ani 1929 nestalo.

11 Autor uvádí podrobnosti na s. 123.

generace, která v následujícím období těžce zatápěla centrálnímu vedení a uspořádáním řady vzdorosjezdů oslabila již tak dost chatrnou víru veřejnosti v uskutečnitelnost národně demokratického programu. Jistý modus vivendi byl nalezen až na bratislavském sjezdu v květnu 1933, který znamenal určitou katarzi strany. Hodáč se nedlouho před jeho konáním dokázal dohodnout s Ladislavem Rašínem, který poté na sjezd přijel s konstruktivním programem, a stranu naopak opustili nespokojenci v podobě radikálních národních demokratů, kteří na podzim téhož roku vstoupili na politické kolbiště jako samostatná strana.¹²

Alespoň navenek konsolidovaná národní demokracie byla v následujícím období nucena postavit se čelem k nepolevujícím hospodářským problémům. Československou ekonomiku trápil stále klesající vývoz a vládní koalice hledala řešení, jak hospodářství konečně vyvést z tíživé situace. Jan Mařica v příslušných pasážích nastiňuje postup národních demokratů, kteří se nebyli schopni odpoutat od zatvrzelého obhajování silné československé měny. Přijetí devalvační linie proto znamenalo pomyslnou poslední kapku, kterou přetekl pohár trpělivosti, a Kramářova strana počátkem roku 1934 opustila vládní koalici. Paradoxně si tak uvolnila ruce pro oprášení myšlenky koncentrační strany. Projekt Národní fronty se ukázal jako krok špatným směrem, proto se na scéně opět objevila idea přímé spolupráce národní demokracie s Jiřím Stříbrným. Námluvy s tímto zkušeným prvorepublikovým politickým matadorem autor popisuje do detailu, díky čemuž si čtenář může udělat jasno v často nezřetelných rozdílech mezi Národní ligou, Národní frontou či národně demokratickou stranou. Opět lze souhlasit s tvrzením, že si Stříbrný představoval těsnější spojení a vznik jednotné strany zastřešující české národovce. Projekt Národního sjednocení (NS), strategicky představený během oslav výročí vzniku republiky 28. října 1934, se stal spíše jakýmsi koncentračním projektem s výhledem k nadcházejícím parlamentním volbám. V nich se NS hodlalo představit jako politický monolit prosazující národnostně vyhraněnou politiku ochraňující české zájmy a jasně se vymezující proti domácí iredentě či nepřátelským sousedům. Deset programových tezí představených v předvolební kampani tomuto přístupu více méně odpovídalo, pozorný čtenář se však nemohl zbavit dojmu, že se jedná o letitý program národní demokracie v novém kabátu obratné rétoriky Jiřího Stříbrného. Však také Hodáčovi s Kramářem vyhovovalo, že zkušený řečník Stříbrný obstará nejhlučnější část předvolební kampaně sám. Národní demokraté se totiž srovnatelným rétozem pochlubit nemohli.

Před volbami se chystali čelní představitelé Národního sjednocení na atak pomyslných stupňů vítězů. Zda tomu skutečně věřili, či zda to byla jen součást sebevědomého vystupování, zůstává otázkou. Zklamání z volebních výsledků však bylo skutečné. Navýšení zisku jen o několik desetin procenta znamenalo šok. Potvrdila se tak prorocká slova Viktora Dyka, který varoval před spojenectvím s radikálem

12 Radikální národní demokracie se osamostatnila v době, kdy se nahlas mluvilo o zákonu o rozpuštění politických stran. Jedním z hlavních podnětů byl nepodařený pokus o přeapadení vojenských kasáren v Brně-Zidenicích na počátku téhož roku. Nová strana počítala s reálnou možností zákazu NOF a chtěla se profilovat jako alternativa pro členskou základnu potenciálně zakázané fašistické strany. Radikální národní demokracie však nakonec v roce 1934 vstoupila do nově vzniklé Národní fronty.

Stříbrným s tím, že odradí velkou část vzdělaného voličstva národní demokracie. Ta v řeči čísel získala o pouhé dva poslanecké mandáty více než v roce 1929. Nyní se však musela o křesla dělit se svými spojenci.¹³ I když Národní sjednocení v druhém skrutiniu posílilo o dalších devět mandátů, propukla především mezi národními demokraty doslova hysterie. Za hlavního viníka neúspěchu byl označen Hodáč, který se demonstrativně vzdal svého křesla. O podobném kroku uvažoval také Kramář, vždyť i pro něj to byla nejtěžší politická porážka. Poslaneckého mandátu se nakonec vzdal i Jiří Stříbrný, který však spíše hledal možnost odpoutat se od neúspěšného projektu a uhájit existenci vlastní strany.

V závěrečné části recenzovaného titulu se autor zabývá krátkým obdobím od parlamentních voleb v roce 1935 do tragického konce první Československé republiky. Národní demokraté hledali sami sebe a snažili se zaujmout stanovisko k silicím ohrožení samotné existence svobodného a celistvého Československa. Prvním průběžným kamenem nového politického směru měla být okolnostmi vynucená volba nástupce T. G. Masaryka na konci roku 1935. Zpočátku avizovaná kandidatura Karla Kramáře měla spíše podobu povinného holdu, zato protikandidát Masarykem prosazovaného Edvarda Beneše (1884–1948) Bohumil Němec (1873–1966) zprvu nebyl bez šancí. Vzniklý tzv. Prosincový blok¹⁴ mohl při určité souhře okolností představovat značnou komplikaci, na druhou stranu je třeba říci, že Němec, známý jako zarytý národovec, neměl velkou šanci získat podporu českých Němců a také jeho antiklerikální postoje mu bránily navázat užší spolupráci s lidovci či slovenskými luďáky. Nesourodá opozice vůči Benešovi se v předvečer volby začala drolit a následné vítězství druhého československého prezidenta bylo paradoxně silnější než předchozí mandáty T. G. Masaryka.¹⁵ Otázkou tak nadále zůstávalo, jak se Národní sjednocení a především národní demokraté postaví k možnosti vstoupit do široké vládní koalice. Znovu se ukázalo, jak zásadní postavení ve straně má dosud Karel Kramář. I když měla být většina předsednictva pro vstup do vládní koalice, Kramářovo odmítavé stanovisko, jistě ovlivněné Stříbrným, stranu vehnalo do opozice, ve které se ocitla vedle henleinovců či komunistů. Neudržitelná pozice Národního sjednocení eskalovala postupným nárůstem sporů mezi ligistickým křídlem a příznivci umírněného národně demokratického směru reprezentovaného obrozeným Hodáčem. Poněkud těžkopádně do nich zasáhl i samotný Kramář a situace se v tuto chvíli stala silně

13 Dne 21. 5. 1935 přinesly *Lidové noviny* komentář Eduarda Basse k volebním výsledkům s pregnantním vyjádřením, že se národní demokracie v Národním sjednocení musí nyní dělit se Stříbrným o mandáty, které by jinak získala sama. BASS, Eduard: V nové situaci. *Lidové noviny*, 21. 5. 1935, s. 1.

14 Tzv. Prosincový blok byl nesourodým konglomerátem stran a hnutí, které odmítaly prezidentskou kandidaturu Edvarda Beneše. Vedle Národního sjednocení a Národní obce fašistické jej tvořily Republikánská strana maloroľnického a zemědělského lidu, Československá živnostensko-obchodnická strana, Hlinkova slovenská ľudová strana a Sudetoněmecká strana, které představily jako prezidentského kandidáta univerzitního profesora Bohumila Němce (1873–1966). Blok se však pro vnitřní neshody rozpadl a Němec svou kandidaturu v předvečer prezidentské volby stáhl. Podrobnosti viz např. KLÍMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české, sv. XIV. (1929–1938)*. Paseka, Praha – Litomyšl 2002, s. 332–385.

15 Z hlediska volebních čísel měl T. G. Masaryk silnější mandát pouze při svém prvním zvolení 14. listopadu 1918, které proběhlo formou aklamace.

nepřehlednou. Spory v Mladém Národním sjednocení, rozdělení strany na dvě nesmiřitelná křídla i aféra kolem zveřejněného Kramářova dopisu Hodáčovi¹⁶ hrozily zapříčinit nefunkčnost celého politického uskupení. Smrt Karla Kramáře v květnu 1937 však paradoxně přinesla možnost rychlého a razantního řešení. Posílený Hodáč se svými příznivci ovládl situaci a opoziční frakce ligistů byla donucena stranu opustit. Následně svolaný první valný sjezd Národního sjednocení tak autor označuje za sjezd národní demokracie (v pořadí šestý). Dokládá tím, že v polovině roku 1937 tak lze hovořit o návratu Národního sjednocení k národně demokratickým kořenům. Nově přijatý program deklaroval rozchod s agresivní politikou předcházejícího období a naopak akcentoval pozici Národního sjednocení jako strany demokratické, která se bude snažit o obhajobu národních zájmů, zachování celistvosti státu či jasné vymezení práv, ale také povinností národnostních menšin rozbouraného Československa. Pragmatičtější styl politiky přinesl Národnímu sjednocení určité sblížení s vládními stranami, i když o větší spolupráci se rozhodně mluvit nedalo. Přesto se zástupce Národního sjednocení stal na jaře 1938 členem vládního kabinetu.¹⁷ Nejen na okraj je třeba uvést skutečnost, že řada představitelů Národního sjednocení včetně Ladislava Rašína nebo Vlastimila Klímy se podílela na vzniku Výboru na ochranu republiky.

Ve své monografii se Jan Mařica pokusil obsáhnout značně rozsáhlé téma vývoje jedné z klasických politických stran prvorepublikového Československa. Jak autor sám v úvodu naznačuje, nejedná se o dílo kompletně vyčerpávající zvolenou látku, jeho přínos je v tom, že jde o první ucelenou práci o národní demokracii. Jistě by se dalo polemizovat o výběru některých témat, kterým se autor věnuje velmi podrobně, či o tom, proč jsou některá naopak zmíněna pouze okrajově. To je však autorskou licencí kolegy Mařici. Kladně lze hodnotit také širokou pramennou základnu či využití dobového tisku. Z dílčích nedostatků se dá naopak vytknout neúplný jmenný rejstřík, ve kterém některá jména chybějí,¹⁸ či citace z tisku, které by bylo vhodné uvést v delší podobě pro snadnější orientaci budoucích badatelů. Ani výše uvedené však neznamena, že titul *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení* není hodnotným příspěvkem k pochopení mnohdy nepřehledného politického kolbiště první Československé republiky.

◆ Michal Benda

16 Rozchod Hodáče a Kramáře zpečetil dopis, který Kramář napsal 21. ledna 1937 a v němž Hodáčovi vytkl především neúspěšnou předvolební kampaň z roku 1935 a vinil jej ze záměrného vyvolávání sporů uvnitř Národního sjednocení. Hodáč odpověděl taktéž písemně 9. února téhož roku a ve svém vyjádření veškerá obvinění striktně odmítl. Zásadním problémem se však stalo zveřejnění Kramářova dopisu příslušníkem ligistického křídla v Národním sjednocení Antonínem Hübschmannem. Jan Mařica uvádí citace a další podrobnosti k této kauze na s. 221–224.

17 Jednalo se o Františka Ježka, který se 19. března 1938 stal ministrem bez portfeje.

18 Například na s. 191 je uveden jako úspěšný poslanec František Novotný (1884–1950), který ve jmenovém rejstříku chybí.